

جغرافیا و روابط انسانی، زمستان ۱۳۹۸، دوره ۲، شماره ۳، پیاپی ۷

گردشگری شهری و توسعه شهری پایدار

مصطفی خزایی

دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و مدرس دانشگاه شهید بهشتی

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۱/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۲۹

چکیده

به‌طور کلی توسعه پایدار شهر مرهون تعاملات پایدار و سازنده انسان با انسان و انسان با محیط می‌باشد. تعاملاتی که بر اثر آن در طول زمان، شهر از نظر زیست‌محیطی قابل سکونت، از نظر اقتصادی بادوام، از نظر اجتماعی همبسته و از نظر کالبدی زیبا و دیدنی می‌گردد. بر پایه وجود ارتباط دوطرفه توسعه پایدار و گردشگری پایدار، برای آن‌که گردشگری بتواند به توسعه پایدار شهر کمک کند، باید اثرات آن در شهر شناسایی شده و مورد توجه خاص قرار گرفته شود. هدف این تحقیق بررسی تحلیلی مناسبات گردشگری و توسعه پایدار شهری می‌باشد. روش تحقیق در این مقاله به صورت توصیفی-تحلیلی است. روش جمع‌آوری داده‌ها به صورت اسنادی - کتابخانه‌ای می‌باشد. در واقع با مطالعه و بررسی آثار علمی داخلی و خارجی که در مورد گردشگری و توسعه پایدار شهری انتشار یافته، سعی در استنتاج این مطالعات در قالب یک مقاله کاربردی نمودیم. امید است که بتواند در راستای فهم دقیق این موضوع به مخاطبین خود مطالب درخوری را ارائه نماید.

واژگان کلیدی: گردشگری، گردشگری شهری، توسعه پایدار شهری.

مقدمه

با گسترش پدیده شهرنشینی به همراه افزایش درآمدهای عمومی و نیز تغییرات سبک زندگی مردم، انگیزه مسافرت و افزایش اهمیت اوقات فراغت برای تأمین احتیاجات روحی انسان به امری ضروری مبدل شد. این مهم منجر به ظهور پدیده‌ای جهانی به نام صنعت گردشگری شده است. از سوی دیگر، محیط‌های شهری به‌عنوان مراکز تمدن، فرهنگ، سیاست و گاه با ارزشمندترین منابع گردشگری چون پارک‌ها، چشم‌اندازهای طبیعی و فضاهای تاریخی محسوب می‌شوند (سرایی، ۱۳۹۲: ۲). امروزه توریسم فراتر از یک صنعت به‌مثابه یک پدیده پویای جهانی و اجتماعی دارای پیچیدگی‌های خاص خویش است (حیدری چیا، ۱۳۸۳: ۲۶).

از نیمه قرن بیستم به بعد، عواملی مانند جهانی‌شدن، توسعه سرمایه‌داری، پیشرفت ابزارهای حمل‌ونقل و توسعه ارتباطات تکنولوژیکی به توسعه صنعت گردشگری منجر شده است (WTO, 2004: 35). و امروزه گردشگری، سومین صنعت اقتصادی در جهان شناخته می‌شود (Oila et al, 2012: 569). در عصر حاضر، گردشگری یکی از عوامل مؤثر در گسترش روابط بین ملت‌ها به شمار می‌رود و به‌منزله ایجاد کننده فرصت‌های شغلی در بخش اقتصادی و ایجاد تعاملات اجتماعی فرهنگی مطرح می‌شود (پوراحمد و همکاران ۱۳۹۲: ۲). در کشورهای جهان از گردشگری به‌منزله کاتالیزوری کارآمد برای بازسازی و توسعه نواحی یادشده است (Sharply, 2002: 233). امروزه، در کشورهای درحال توسعه، مثل ایران، برای ایجاد توسعه همه‌جانبه و پایدار و همچنین جایگزینی منابع جدید کسب درآمد به‌جای منابع نفتی، نیازمند استفاده از همه امکانات و قابلیت‌ها هستیم (خاوریان گرمسیر و همکاران ۱۳۹۲). اقتصاددانان، صنعت گردشگری را، پس از صنعت نفت و خودروسازی، سومین پدیده اقتصادی پویا و رو به رشد می‌دانند (مدهوشی و ناصرپور ۱۳۸۲: ۲۷). از این‌رو، توسعه گردشگری به‌منزله مجموعه فعالیت‌های اقتصادی در تقویت بنیان‌های جوامع به‌خصوص جنبه اقتصادی تأثیر بسزایی دارد (Howard & Lankford, 1994: 122). به‌گونه‌ای که امروزه توسعه و ارتقای گردشگری به‌طور وسیعی، به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه، پذیرفته شده و در دستور کار دولت قرار گرفته است (Stewart & Ko, 2002: 523).

امروزه، اکثر شهرهای دنیا آن‌چنان جذابیتی را به دست آورده‌اند که هر ساله میزبان جمع کثیری از گردشگران داخلی و خارجی‌اند. مسلماً جاذبه‌های این شهرها به‌قدری زیادند که توانایی جذب گردشگر از نقاط دور و نزدیک را دارند. تا حدود یک قرن پیش کمتر به شهرها به‌منزله یکی از مقاصد گردشگری نگاه می‌شد و اغلب شهرهای دنیا محلی برای توسعه هرچه بیشتر صنعت به شمار می‌رفت. امروزه، با توسعه جامعه بشری،

دیدگاه‌ها و نظریه‌های علمی نیز پیرامون شهرها و نیز صنعت گردشگری دچار تغییرات شده است. بدین معنی در دوره معاصر شهرها از رقابت صنعتی به رقابت گردشگری روی آورده‌اند، زیرا گردشگری چنان پتانسیلی دارد که می‌تواند به راحتی جایگزین شهرهای صنعتی شود و شهرهای بسیار زیبای گردشگری را به وجود آورد تا هم شهروندان و هم گردشگران از زیبایی‌های آن لذت ببرند و هم منبع درآمدی برای شهر باشد و هم شهرها را به شیوه‌های پاکیزه توسعه دهد. در واقع این مزایای بسیار ارزشمند گردشگری باعث به وجود آمدن شهرهایی زیبا، پاکیزه، پردرآمد، و مرفه شده است. گردشگری باعث توسعه پایدار شهرهای گردشگر محور شده است. از سوی دیگر نیز باید این نکته ذکر شود که پایداری شهرها نیز خود عاملی در توسعه گردشگری به شمار می‌آید. بر این اساس، زمانی باید توسعه گردشگری شهری را پایدار بنامیم که مخرب نباشد و امکان حفظ منابع طبیعی و انسانی را برای آیندگان فراهم کند و منافی برای اجتماعات محلی داشته باشد. در واقع توریسم پایدار؛ توریسمی است که بتواند در یک محیط، در زمان نامحدود، ادامه یابد و از نظر انسانی و فیزیکی به محیط زیست صدمه نزند؛ یعنی به اندازه‌ای فعال باشد که به توسعه فعالیت‌ها و فرایندهای اجتماعی لطمه‌ای وارد نکند.

روش تحقیق

روش تحقیق در این مقاله به صورت توصیفی-تحلیلی است. روش جمع‌آوری داده‌ها به صورت اسنادی - کتابخانه‌ای می‌باشد. در واقع با مطالعه و بررسی آثار علمی داخلی و خارجی که در مورد گردشگری و توسعه پایدار شهری در سال‌های اخیر به چاپ رسیده است سعی در استنتاج این مطالعات در قالب یک مقاله کاربری نمودیم.

مبانی نظری

گردشگری شهری

گردشگری شهری عبارت است از مسافرت به شهرها با انگیزه‌های مختلف بر اساس جذابیت‌های مختلف و امکانات تسهیلاتی که شهر دارد و در شخص ایجاد جذابیت می‌کند (Law, ۱۹۹۶: ۲۵). گردشگری در چارچوب الگوهای فضایی خاصی عمل می‌کنند که یکی از این الگوهای گردشگری شهری است. شهرها معمولاً با جاذبه‌های متنوع و بزرگی شامل موزه‌ها، بناهای یادبود و مکان‌های تاریخی، گردشگران بسیاری را جذب می‌کند (Hall, 212: ۲۰۰۶). یکی از مهم‌ترین مقاصدی که روندهای گردشگری جهان را در دهه‌های

گذشته تحت تأثیر قرار داده، مراکز شهری است. در واقع، چون شهرها جاذبه‌های متنوع و بزرگی از قبیل موزه‌ها، بناهای یادبود، تئاترها، استادیوم‌های ورزشی، پارک‌ها، شهربازی‌ها، مراکز خرید، و مناطقی که معماری تاریخی و مکان‌هایی مربوط به حوادث مهم با افراد مشهور را دارند (خاکسپاری و همکاران ۱۳۹۲: ۱۳۲) و از سوی دیگر به دلیل پایین بودن هزینه و زمان جابه‌جایی برای دستیابی به مقاصد گردشگری، در نتیجه گردشگران بسیاری را جذب می‌کنند (Cooper et al, ۱۹۹۸: ۴۲).

به‌طور کلی و عمده، توریسم شهری دو انگیزه و هدف اصلی را دنبال می‌کند که عبارت است از؛ اهداف تجاری و اهداف فرهنگی (قربانی و همکاران ۱۳۹۲: ۳۳). نخستین شرط موفقیت هر شهر در توسعه گردشگری، وجود زیرساخت‌های مناسب شهری و مدیریت عاقلانه و مدبرانه در عرصه‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، و مانند این‌ها است. دومین شرط برای تضمین موفقیت سیاست توسعه گردشگری شهری، تنسيق و آمایش جاذبه‌های شهر و ایجاد تسهیلات و امکاناتی است که دسترسی به جاذبه‌ها را بیش‌ازپیش آسان کند (دیناری ۱۳۸۴: ۱۵).

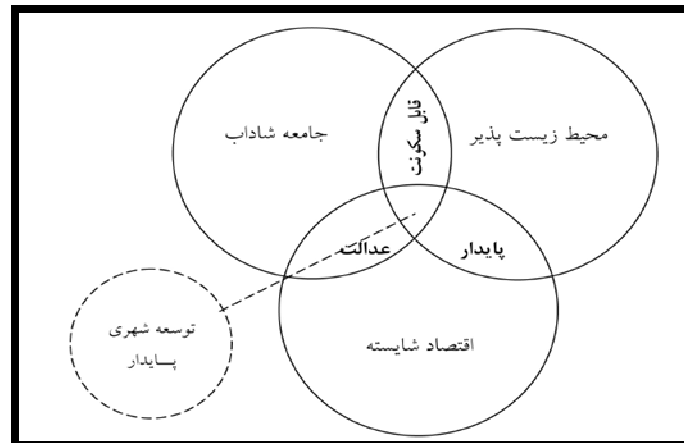
توسعه پایدار شهری

در دهه‌های اخیر یکی از ارکان اساسی توسعه پایدار، دستیابی به توسعه پایدار شهری بوده است. در این راستا مطالعات و برنامه‌ریزی‌هایی برای یافتن اصول و راهکارهای کاربردی در برنامه‌های توسعه شهری صورت گرفته و اندیشه توسعه شهری پایدار از جنبه‌های گسترده‌ای مورد نقد بوده است. در واقع هدف فرایند توسعه شهری پایدار دستیابی به وضعیت پایداری جوامع شهری می‌باشد؛ فرایندی که هدف آن ایجاد یا تقویت ویژگی‌های پایداری در زندگی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست - محیطی شهر است. شرایط جامع پایداری زمانی فراهم می‌شود که مجموعه‌ای از پایداری اجتماعی با هدف عدالت اجتماعی، پایداری اقتصادی با هدف بقای اقتصادی و پایداری زیست‌محیطی با هدف تعادل اکولوژیک بوجود آید. از این‌رو با توجه به اهمیت مقوله پایداری در اهداف توسعه شهرها، دامنه گسترده‌ای از مجموعه نیازهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، اکولوژیکی و کالبدی برای حرکت به‌سوی پایداری مورد توجه است که می‌تواند در قالب شاخص‌های پایداری شهر تعریف و تدقیق گردد (فنی و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۵).

مناسبات توسعه پایدار شهری و گردشگری

به منظور نشان دادن نحوه ارتباط گردشگری شهری پایدار و توسعه پایدار شهری بر پایه یک مدل مفهومی، ابعاد و شاخص‌های توسعه پایدار شهری بیان می‌شود. همان‌گونه که در شکل ۱ مشاهده می‌شود، این مدل از ترکیب سه بعد اصلی توسعه یعنی: جامعه (جامعه شاداب)، اقتصاد (اقتصاد شایسته) و اکولوژی (محیط‌زیست) تشکیل یافته است. از آنجایی که هدف از ترکیب این سطوح با یکدیگر رسیدن به توسعه پایدار است، در ابتدای امر لازم است تعادل و پایداری در هر یک از این سه بعد اصلی مشخص شود (۲۰۰۱ WHO,). حد مورد نیاز مقوله‌های پایداری، تعادل و کیفیت در هر یک از این ابعاد با توجه به هویت آن بعد به صورت ویژه‌ای جلوه یافته است. یعنی همان‌گونه که در شکل ملاحظه می‌شود، اولاً «جامعه باید شاداب باشد» یعنی مفهوم مدنیت را در خود درک کرده باشد. به عبارت دیگر مردم از زندگی در آن اجتماع راضی باشند و درحالی که مشارکت گسترده‌ای در اداره امور دارند، مفهوم حقوق شهروندی و برابری در روح آن اجتماع تجلی یافته باشد. محیط قابل زیست نیز نشان از تعادل و کیفیت اکوسیستم‌های محلی مانند هوا، آب، خاک و غیره داشته و نحوه ارتباط انسان و طبیعت را مشخص می‌سازد و بر پایداری منابع و ظرفیت محیط تأکید دارد. در نهایت اقتصاد (شایسته) نیز به معنی در جریان بودن حداقل درصدی از درآمدهای عام اقتصادی در جامعه است، که قابلیت برخورد بنیادی و اساسی با نیازهای اولیه و روزمره ساکنان را داشته باشد. بر اساس مدل مفهومی، توسعه شهری پایدار تنها در صورتی دست‌یافتنی است که همپوشانی دوجه‌دوی این سطوح به صورت سازمان‌یافته و متعادل صورت پذیرفته و مفاهیم مشخص شده در شکل را تداعی نماید (Shahabian, ۲۰۰۴) بدین ترتیب گردشگری شهری مانند هر پدیده دیگری در صورتی می‌تواند باعث توسعه شهر شود که در راستای اهداف و زمینه‌های توسعه شهری پایدار که بدان اشاره گردید، باشد.

شکل ۱: مدل مفهومی ابعاد مختلف و شاخص‌های مؤثر در توسعه شهری پایدار

Resource: Shahabian, 2004

اثرات گردشگری در توسعه پایدار شهری

اثرات اقتصادی

گردشگری، صنعتی است که امروزه سهم بزرگی از فعالیت‌های اقتصادی جهان را در بر گرفته و طبق محاسبات انجام شده، بالغ بر یک سوم کل تجارت خدمات سراسر جهان را به خود اختصاص داده است. منافع و آثار مطلوب اقتصادی گردشگری، کلیه بخش‌های اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ به گونه‌ای که علاوه بر ایجاد زمینه برای توسعه زیرساخت‌ها، ایجاد درآمد و اشتغال برای میزبانان و همچنین فراهم آوردن درآمدهای مالیاتی برای دولت از جمله آثار بارز این صنعت بوده است. در چند دهه گذشته، تعداد کل گردشگران جهان رشد قابل ملاحظه‌ای داشته است؛ به طوری که از حدود ۲۵ میلیون توریست در سال ۱۹۵۰، به ۸۲۵ میلیون نفر در سال ۲۰۰۷، و با نرخ رشد ۶٫۵ درصدی روبرو بوده است و انتظار می‌رود که این تعداد تا سال ۲۰۲۰ به بیش از ۱٫۵ میلیارد نفر برسد. صنعت گردشگری در چهارپنجم کشورهای جهان، یعنی در بیش از ۱۵۰ کشور، یکی از پنج منبع مهم کسب ارز خارجی است و در ۶۰ کشور، رتبه اول را به خود اختصاص می‌دهد (حسنوند و خدا پناه، ۱۳۹۳: ۹۴).

درمجموع اثرات اقتصادی مستقیم و غیرمستقیم گردشگری در توسعه شهری را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱. ایجاد اشتغال و افزایش درآمد عمومی در سطح جامعه
۲. ورود سرمایه‌ها و سرمایه‌گذاری‌های خارجی به شهرها
۳. معرفی شهر به عنوان یک قطب گردشگری

۴. افزایش تعداد شاغل در امور مرتبط با گردشگری
 ۵. رشد ساخت و ساز و نوسازی در سطح شهرها
 ۶. به کارگیری توانایی های موجود محلی.
- و اما عواقب منفی گردشگری شامل:
۱. تورم افزایش عمومی قیمت ها
 ۲. مشاغل فصلی و بیکاری
 ۳. افزایش قیمت زمین
 ۴. توسعه بخش خدمات و تحلیل تولید کالایی
 ۵. کاهش خدمات عمومی همگانی
 ۶. توسعه نامتعادل منطقه (منبع: همان، ۳۱).

اثرات اجتماعی

در واقع گردشگران داخلی و خارجی سفیران صلح و دوستی و عاملان و ناشران گفتگوی فرهنگی بین ملل محسوب می گردند که در تعامل با جامعه شهری میزبان می توانند به اشکال و نمودهای متفاوتی به شرح آتی موجبات رشد و توسعه اجتماعی - فرهنگی شهر را فراهم آورند. با این حال گردشگری به داشتن اثرات زیان آور بسیار گسترده بر جامعه و فرهنگ مناطق میزبان معروف است. ممکن است گردشگری باعث ایجاد ازدحام در تفریحگاه ها شود. این ازدحام نیز می تواند موجب فشار روحی بر گردشگران در جامعه میزبان شود. در بعضی مناطق گردشگری باعث کاهش رونق فعالیت های سنتی از قبیل کشاورزی می گردد و ممکن است مناطق وابستگی بیش از حدی به گردشگری پیدا کنند.

برخی از سودمندترین اثرات گردشگری بر جامعه شامل این موارد می باشد:

۱. افزایش غرور، تقویت ارزش ها، سنن محلی و فرهنگ بومی
 ۲. افزایش تماس گردشگران با شهروندان و تقویت ارتباطات بین فرهنگی
 ۳. احیاء هنرها و صنایع دستی محلی
 ۴. بهبود زندگی اجتماعی و فرهنگی جامعه محلی
 ۵. حفاظت و نگهداری بهتر از آثار فرهنگی و ابنیه تاریخی.
- کارتیر (۱۹۹۶) معتقد است اثرات اجتماعی منفی گردشگری می تواند مواردی از قبیل:

۱. آسیب دیدن فرهنگ بومی در اثر برخوردهای مکرر با گردشگران با فرهنگ های متفاوت
۲. آسیب رسیدن به ابنیه و آثار تاریخی در اثر ازدیاد مراجعه

۳. تولید زیاد صنایع دستی بدون کیفیت و تجاری شدن فرهنگ و صنایع دستی
۴. افزایش جرم، جنایت و دزدی و افزایش فحشا و بی بندوباری
۵. بروز تعارضات بین ساکنان شهر (Haly and elt, ۲۰۰۵: ۶۴۹).

اثرات محیط‌زیستی

گردشگری پتانسیل بالایی در افزایش حمایت از محیط‌زیست و گسترش آگاهی مشکلات زیست‌محیطی را داراست. چراکه توریسم مردم را در تماس نزدیک‌تر با طبیعت و محیط‌زیست قرار می‌دهد. این مواجهه خود می‌تواند موجب افزایش آگاهی از ارزش‌های زیست‌محیطی شود و رفتار و فعالیت‌های آگاهانه محیط‌زیستی برای محافظت از آن را موجب شود. صنعت توریسم می‌تواند نقش کلیدی در ایجاد اطلاعات زیست‌محیطی و افزایش آگاهی بین توریست‌ها در مورد پیامدهای زیست‌محیطی فعالیت‌هایشان ایفا کند.

بستر اصلی فعالیت‌های مربوط به گردشگری محیط است. بنابراین حتی گردشگری به‌منظور بقای خود ناگزیر به حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی است. این امر باعث شده گردشگری تأثیرات عمده‌ای بر محیط‌زیست داشته باشد که از مهم‌ترین تأثیرات مثبت آن بر محیط‌زیست عبارت‌اند از:

۱. کمک به حفاظت از منابع طبیعی و حیات وحش، از جمله محیط‌های دریایی، احداث پارک‌ها و حفاظت گاه‌های ملی و منطقه‌ای
۲. افزایش آگاهی مردم نسبت به ارزش‌های محیطی
۳. بهسازی محیط‌زیست و چشم‌اندازهای طبیعی
۴. توسعه فضای سبز شهری

و اثرات منفی گردشگری شامل موارد زیر است:

۱. تخریب منابع طبیعی
۲. آلودگی‌های مختلف محیطی
۳. تخریب یادمان‌های باستانی
۴. افزایش حجم زباله‌ها در مناطق گردشگری (هاشم‌پور و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۵).

نتیجه‌گیری

در سال‌های گذشته، رشد اقتصادی شهرها از طریق صنایع تولیدی حاصل می‌شد. در اواخر قرن بیستم، صنایع تولیدی به تدریج اهمیت خود را به‌عنوان ابزار اصلی رشد شهرها، از دست دادند و به تدریج بخش خدمات به‌عنوان موتور محرک اقتصادی شهرها شناخته شد. در چنین شرایطی، گردشگری به‌عنوان گزینه‌ای مناسب برای توسعه شهرها شناخته شد، زیرا شهرها به‌طور بالقوه، دارای بسیاری از جاذبه‌ها مانند بناهای تاریخی،

میراث فرهنگی، رویدادها و ... می‌باشند. حتی محروم‌ترین شهرها نیز به دلیل برخورداری از میراث تاریخی و فرهنگی می‌توانند در رقابت میان مقصدهای گردشگری شهری شرکت کنند.

گردشگری، از فعالیت‌های مهم با پیامدهای اقتصادی، اجتماعی و محیطی در شهرهاست. سیاست توسعه گردشگری، رویکردی است که شهر با تأکید بر آن می‌تواند ضمن افزایش منافع آن، تأثیرات منفی را به حداقل کاهش دهد.

امروزه گردشگری به‌عنوان یکی از ارکان اصلی اقتصاد جهانی، سهم چشمگیری در معادلات اقتصادی بین‌المللی ایفا می‌کند. از این رو با توسعه فعالیت‌های گردشگری و شناسایی بخشی از جاذبه جهانگردی بخصوص در نواحی شهری می‌توان به بهبود ارتقای سطح این فضاها کمک شایانی کرد و برای بهسازی و بازسازی کالبد اقتصادی و اجتماعی آنها گام مؤثری برداشت و توسعه گردشگری شهری هم به ساکنان بومی شهرها و هم اقتصاد ملی کشور کمک کرد.

پیشنهادها

اقتصادی و زیربنایی

- ✓ مشارکت و سرمایه‌گذاری دولت در زمینه توسعه فعالیت‌های گردشگری
- ✓ برخورد جدی و پیگیرانه مسئولین با دلالان و سوداگران زمین
- ✓ توسعه شبکه و شریان ارتباطی درون‌شهری و برون‌شهری
- ✓ بالا بردن سطح کیفیت تسهیلات کالبدی و خدماتی مسافرخانه‌ها، رستوران‌ها و سایر مراکز اقامتی موجود در منطقه
- ✓ بالا بردن سطح بهداشت در مراکز اقامتی و پذیرایی
- ✓ کنترل قیمت‌ها و جلوگیری از چندگانگی قیمت‌ها در منطقه.

اجتماعی و فرهنگی

- ✓ برقراری نظم و انضباط عمومی در مراکز تفریحی و گردشگری منطقه به‌ویژه در فصول گردشگری
- ✓ رواج فرهنگ گردشگری در منطقه و معرفی گردشگری به‌عنوان یک صنعت و برشمردن اثرات آن برای افراد محلی
- ✓ آگاه ساختن گردشگران نسبت به فرهنگ بومی و احترام به آن
- ✓ تشویق مردم محلی به اقدامی خودجوش در زمینه تبلیغ گردشگری در منطقه و ایجاد شرایط آن
- ✓ تبلیغ جاذبه‌های گردشگری منطقه و توزیع آنها میان گردشگران.

محیط زیست

- ✓ افزایش آموزش‌های بازدارنده از تخریب محیط‌زیست توسط گردشگران، شهروندان و مجریان این بخش
- ✓ شناسایی، حفظ و معرفی ظرفیت‌های جغرافیایی، تاریخی و زیست‌محیطی
- ✓ اجرای برنامه‌هایی برای حفظ منابع گردشگری طبیعی و انسانی موجود در برابر هر نوع برخورد مخرب و غیرمسئولانه از هر جانی که باشد
- ✓ تلاش در بهسازی منابع موجود طبیعی و تاریخی مؤثر در گردشگری
- ✓ توسعه گردشگری سبز در آژانس‌های مسافرتی
- ✓ ترویج حساسیت و آگاهی نسبت به سیستم‌های اکولوژیکی و افزایش آگاهی‌های محیط‌زیست
- ✓ توجه به قوانین حفاظتی موجود در مورد منابع طبیعی
- ✓ تهیه گزارش ارزیابی اثرات زیست‌محیطی برای طرح‌های گردشگری
- ✓ افزایش آگاهی و سواد زیست‌محیطی جامعه میزبان و گردشگران
- ✓ اتخاذ سیاست‌ها و تدابیر مشترک از سوی مدیریت شهر و سازمان میراث فرهنگی جهت جلوگیری از تغییر کاربری‌های غیراصولی زمین در منطقه.

منابع

۱. سرایی، محمدحسین؛ شمشیری، مسلم (۱۳۹۲) بررسی وضعیت گردشگری در شهر شیراز در راستای توسعه پایدار با استفاده از تکنیک *SWOT*، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۴، شماره ۱.
۲. حسونود، سمیه و مسعود حسونود (۱۳۹۳) تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان/ سال دوم، شماره ۶.
۳. حیدری چیانه، رحیم؛ حسین‌زاده دلیر، کریم (۱۳۸۲) جستاری پیرامون ارزیابی صنعت گردشگری در ایران، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی، شماره ۱۳.
۴. خاکسپاری، علی؛ ابراهیم نیا سما کوش، سعید؛ دامادی، محمد؛ معزز، وحید (۱۳۹۲) مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، سال دوم، شماره ۷.
۵. خاوریان گرمسیر، امیررضا؛ استاورس، ژاکلین ام؛ علیان، مهدی (۱۳۹۲) برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری توسعه گردشگری شهری با استفاده از مدل استراتژیک *SOAR*، نمونه موردی، شهر نفت، نشریه آمایش فضا، دوره ۷.
۶. دیناری، احمد (۱۳۸۴) گردشگری شهری در ایران و جهان، مشهد: انتشارات دانشگاه مشهد.

۷. فنی، زهره، علیزاده، محمد و زینب زحمتکش (۱۳۹۳) تأثیرات گردشگری بر توسعه پایدار شهری از نظر ساکنان (مورد مطالعه: جزیره قشم)، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری سال نهم شماره ۲۸.
۸. قربانی، حمید؛ احمدی، سجاد؛ معرفت نیا، سارا (۱۳۹۲) نقش مدیریت شهری در توسعه پایدار گردشگری شهر بوشهر، ماهنامه پیام سبز، شماره ۱۱۲.
۹. مدهوشی، مهرداد؛ ناصرپور، نادر (۱۳۸۲) ارزیابی موانع توسعه صنعت گردشگری استان لرستان، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۲۸.
۱۰. موحد، علی (۱۳۸۶) گردشگری شهری، چاپ اول، انتشارات دانشگاه چمران اهواز.
۱۱. نوربخش، مرتضی؛ اکبرپور، محمد (۱۳۸۹) نقش گردشگری شهری در اقتصاد کلان شهرها، ویژه نامه اقتصاد گردشگری.
۱۲. هاشمپور، سیده فهیمه و همکاران (۱۳۹۱) بررسی اثرات اقتصادی و زیست محیطی گردشگری از دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: شهر بابلسر)، فصلنامه علمی پژوهشی اکوسیستم های طبیعی ایران، سال سوم، شماره ۱.
۱۳. Cooper, C., J. Fletcher, D. Gilbert, S. Wanhill & R. Shepherd (1998), *Tourism: Principles and Practice, 2nd Ed. New York.*
۱۴. Haley. A.J., Snaith. Tim, Miller. Graham. (2005), *the Social Impacts of Tourism a Case Study of Bath, UK: Annals of Tourism Research, Vol.32, No.3, pp.647-66.*
۱۵. Hall, C. M, Stephen J. (2006), *the geography and Tourism and Recreation, London: Rutledge, third edition, available on [http //www.e-bookstore.tandf.co.uk](http://www.e-bookstore.tandf.co.uk).*
۱۶. KO, D.W. & W.P. Stewart, "A Structural Equation Model of Residents' Attitudes for Tourism Development", *Tourism Management, 23(5), Pp. 521-530, 2002.*
۱۷. Lankford, S.V. & D.R. Howard, "Developing a Tourism Impact Attitude Scale", *Annals of Tourism Research, 21(1), Pp. 121-139, 1994.*
۱۸. Law C.M, (1996), *Urban Tourist Attracting Visitor to Large City, (Tourist, Leisure & Recreation Series), Man Sell, British Library Cataloguing, Oxford dictionary, volume XI, 1970.*

۱۹. Oila, M., K. Mrrtines & L. Gabriel, "Tourism Management in Urban Region: Brazile Vest Urban Region", *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 29, Pp. 567-569, ۲۰۱۲.
۲۰. Sharpley, R. (2002). *Rural Tourism and the Challenge of Tourism Diversification: The Case of Cyprus*, *Tourism Management*, No. 23, pp.233- 3۴۴.
۲۱. *World Tourism Organization, Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations A Guidebook*, World Tourism Organization, Madrid, ۲۰۰۴.
۲۲. WTO. (2001), *International Cultural Tourism Charter, Managing Tourism at Place of Heritage Significance*. Mexico: World Tourism Organization Press.

